

ZMIANY W PRAWIE SPADKOWYM

Komentarz

Elżbieta Skowrońska-Bocian

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Wolters Kluwer

ZMIANY W PRAWIE SPADKOWYM

Komentarz

Elżbieta Skowrońska-Bocian

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2024

Stan prawny na 20 września 2024 r.

Wydawczyni
Klaudia Szawłowska

Redaktorka prowadząca
Paulina Staniszevska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne
Joanna Ośka

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-980-0

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Przedmowa	11

Część pierwsza

Uwagi wprowadzające

I. Ogólne przedstawienie dokonanych zmian	15
II. Uwagi szczegółowe oraz próba oceny dokonanych zmian	18
1. Niegodność dziedziczenia	18
2. Zmiana kręgu spadkobierców ustawowych	21
3. Zrzeczenie się dziedziczenia na korzyść innej osoby oraz zrzeczenie się zachowku. Rozszerzenie kręgu podmiotów odpowiedzialnych za zachówek	24
4. Ustawowe rozstrzygnięcie wątpliwości interpretacyjnych oraz związana z tym zmiana niektórych przepisów	30
5. Przepisy związane z uregulowaniem w prawie polskim fundacji rodzinnej	38

Część druga

Komentarz do zmienionych przepisów

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny	43
(...)	
Księga czwarta. Spadki.....	45
Tytuł I. Przepisy ogólne.....	45
Art. 927. [Zdolność do dziedziczenia; Zdolność do dziedziczenia przez dziecko poczęte]	45
Art. 928. [Niegodność dziedziczenia]	50
I. Uwagi wstępne	50
II. Uchylenie się od wykonywania obowiązku alimentacyjnego	52
1. Źródła obowiązku alimentacyjnego	52
2. Konieczność stwierdzenia w określony sposób wysokości świadczenia alimentacyjnego	53
3. Uporczywe uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego.....	58
III. Uchylenie się od wykonywania obowiązku pieczy nad spadkodawcą	61
1. Pojęcie pieczy	62
2. Źródła obowiązku wykonywania pieczy.....	64
3. Uporczywe uchylenie się od obowiązku wykonywania pieczy nad spadkodawcą.....	68
(...)	
Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe	68
Art. 934. [Udział spadkowy dziadków]	68
(...)	
Tytuł IV. Zachowek.....	73
Art. 991. [Uprawnieni do zachowku]	73
(...)	
Art. 993. [Ustalanie wysokości zachowku]	75
(...)	

Art. 994 ¹ .	[Fundusz założycielski fundacji rodzinnej oraz mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej niepodlegające zaliczeniu]	78
Art. 995.	[Wartość przedmiotu darowizny, zapisu windykacyjnego, funduszu założycielskiego fundacji rodzinnej i mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej]	82
Art. 996.	[Zapis windykacyjny i darowizna na rzecz uprawnionego do zachowku; świadczenie od fundacji rodzinnej i mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej na rzecz uprawnionego do zachowku]	85
Art. 997.	[Zaliczenie kosztów wychowania i wykształcenia oraz kosztów zrealizowanego przez fundację rodzinną obowiązku alimentacyjnego]	87
Art. 997 ¹ .	[Odroczenie terminu płatności, rozłożenie na raty, obniżenie zachowku]	90
	(...)	
Art. 1000.	[Odpowiedzialność za zachówek obdarowanego, fundacji rodzinnej i osoby otrzymującej mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej]	98
Art. 1001.	[Kolejność odpowiedzialności obdarowanych oraz osób otrzymujących mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej]	100
	(...)	
Art. 1007.	[Przedawnienie roszczeń z zachowku]	104
	(...)	
Tytuł V. Przyjęcie i odrzucenie spadku		109
	(...)	
Art. 1015.	[Termin do złożenia oświadczenia]	109
	(...)	
Art. 1019.	[Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia]	117
	(...)	

Tytuł IX. Umowy dotyczące spadku	119
(...)	
Art. 1048. [Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia]	119
I. Zrzeczenie się zachowku	120
II. Zrzeczenie się dziedziczenia na korzyść innej osoby	130
(...)	
Uwagi końcowe	139
Część trzecia	
Wybór przepisów	
Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw	145
Ustawa z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej (wyciąg)	157
(...)	
Rozdział 14. Zmiany w przepisach	157
(...)	
Bibliografia	175

Wykaz skrótów

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
- pr. not. – ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1001)
- pr. sp. – dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. R.P. Nr 60, poz. 328)
- p.w.k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 94 ze zm.)
- u.f.r. – ustawa z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 ze zm.)

Przedmowa

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie nowych uregulowań w zakresie prawa spadkowego wprowadzonych w 2023 r. Dokonane zmiany dotyczą problematyki spadkowej, ale nie ograniczają się do zmiany przepisów w obrębie księgi IV Kodeksu cywilnego. Wprowadzone zostały nowe uregulowania także w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, jak również w obrębie Kodeksu postępowania cywilnego. Będą one także omawiane, jednak tylko w niezbędnym zakresie.

Przedstawienie i analiza zmian została dokonana w formie komentarza. Opracowanie składa się jednak z trzech części. W części I („Uwagi wprowadzające”) przedstawiono nowe uregulowania w sposób uogólniony, w części II („Komentarz do zmienionych przepisów”) zaprezentowano szczegółowe wyjaśnienie przepisów w formie klasycznego komentarza, a w części III zamieszczono wybór przepisów. Uwzględnione zostały zarówno zmiany w obrębie Kodeksu cywilnego, jak i Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego oraz Kodeksu postępowania cywilnego, jednak uwagi do przepisów tych dwóch ostatnich ustaw ograniczone zostały jedynie do niezbędnego zakresu. Opracowanie zamykają „Uwagi końcowe”, w których krótko przedstawione zostały zagadnienia intertemporalne.

Część pierwsza

Uwagi wprowadzające

I. Ogólne przedstawienie dokonanych zmian

1. W 2023 r. dwukrotnie dokonano nowelizacji Kodeksu cywilnego. Zmiany dotyczyły przede wszystkim prawa spadkowego. Ponadto znowelizowano przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a także niektórych innych ustaw jako niezbędne uzupełnienie zmian w obrębie księgi IV Kodeksu cywilnego.
2. Wskazane zmiany zawarte zostały w dwóch ustawach: w art. 129 i 130 ustawy z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326) oraz w ustawie z 28.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1615). Pierwsza z wymienionych ustaw weszła w życie po upływie trzech miesięcy od ogłoszenia, tj. 22.05.2023 r. Druga – w zasadzie po upływie trzech miesięcy od dnia ogłoszenia, tj. 15.11.2023 r. W art. 14 ustawy z 27.07.2023 r. wskazano jednak, że art. 24 § 1, art. 448 k.c. oraz dodany do art. 480 § 4 k.c., a także art. 1049 § 2 k.p.c. wchodzi w życie po upływie miesiąca od dnia ogłoszenia, czyli 15.09.2023 r. (wskazane przepisy odnoszą się, mówiąc najogólniej, do ochrony dóbr osobistych). Ponadto dłuższe *vacatio legis* przewidziane zostało dla art. 4 i 9 ustawy – wynosi ono dwanaście miesięcy od dnia ogłoszenia. W art. 4 dokonano zmian w ustawie z 17.05.1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. z 2024 r. poz. 1151 ze zm.), a w art. 9 zmian w ustawie z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1378 ze zm.).
3. Wprowadzone zmiany odnoszą się do rozmaitych kwestii i uzasadniane były różnicowanymi względami. Można podzielić je na kilka grup:

Pierwsza to uzupełnienie art. 928 k.c. o dwie dodatkowe przesłanki niegodności dziedziczenia. W art. 928 § 1 pkt 4 k.c. jako przyczynę niegodności wskazano uporczywe uchylanie się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem lub innym organem albo inną umową. W art. 928 § 1 pkt 5 k.c. wskazano uporczywe uchylanie się od obowiązku pieczy nad spadkodawcą, w szczególności wynikającej z władzy rodzicielskiej, opieki, sprawowania funkcji rodzica zastępczego, małżeńskiego obowiązku wzajemnej pomocy albo obowiązku wzajemnego szacunku i wspierania się rodzica i dziecka.

4. Druga to zmiana kręgu spadkobierców ustawowych z art. 934 k.c. Krąg ten został ograniczony, gdyż w poprzednim brzmieniu wskazanego przepisu, jeżeli któreś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypadał jego zstępnym bez ograniczenia stopnia pokrewieństwa (por. art. 934 § 1 k.c. w poprzednim brzmieniu). Obecnie, jeżeli którekolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, jego udział spadkowy przypada jego dzieciom w częściach równych (art. 934 § 2 k.c.). Jeżeli zaś dziecko któregoś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego dzieciom w częściach równych (art. 934 § 2¹ k.c.). Nie dochodzą zatem do dziedziczenia dalsi zstępní dziadka spadkodawcy niż jego wnuki.

W tej grupie należy też zasygnalizować zmiany dokonane w Kodeksie postępowania cywilnego. Chodzi o zmiany art. 643, art. 669 i art. 670 § 1 k.p.c., a także zmianę § 1 i § 2 oraz dodanie § 1¹ do art. 677 k.p.c. Przepisy te regulują zakres działania z urzędu sądu spadku, gdy chodzi o krąg podmiotów, które sąd ma obowiązek zawiadomić o odrzuceniu spadku, oraz krąg podmiotów mogących wchodzić w grę jako spadkobiercy testamentowi oraz ustawowi, który sąd ma obowiązek ustalić w toku postępowania. Artykuł 677 k.p.c. określa natomiast, co powinno znaleźć się w treści postanowienia stwierdzającego nabycie spadku.

5. Do trzeciej grupy należy zaliczyć uregulowania nowe, niewystępujące wcześniej w Kodeksie cywilnym. Chodzi o wyraźne wskazanie na

możliwość zawarcia umowy o zrzeczenie się dziedziczenia na korzyść innej osoby (dodany do art. 1048 k.c. § 3) oraz o dopuszczenie możliwości zrzeczenia się tylko zachowku w całości lub w części (dodany do art. 1048 k.c. § 2). Do tej grupy należy też zaliczyć uregulowanie dające osobie zobowiązanej z tytułu zachowku możliwość żądania odroczenia terminu płatności, rozłożenia należnej kwoty na raty, a w szczególnych sytuacjach także obniżenia zachowku (art. 997¹ k.c.). Ponadto wskazane zostały nowe podmioty (fundacja rodzinna oraz osoba, która otrzymała mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej), które ponoszą odpowiedzialność za zachówek w sytuacji, gdy uprawniony nie może go uzyskać od spadkobiercy lub osoby, na rzecz której został uczyniony zapis windykacyjny (§ 4–7 dodane do art. 1000 k.c., § 2 dodany do art. 1001 k.c. oraz § 3–4 dodane do art. 1007 k.c.).

6. W czwartej grupie znajdują się przepisy rozstrzygające jednoznacznie wątpliwości interpretacyjne prowadzące do sporów doktrynalnych oraz niejedności w orzecznictwie. Chodzi o wątpliwości związane z zachowaniem terminu do złożenia oświadczenia co do spadku (dodany do art. 1015 § 1¹ k.c.) oraz terminu do złożenia oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych złożonego oświadczenia co do spadku (dodany do art. 1019 § 1 k.c. punkt 3). Ponadto wyraźnie zostało wskazane, że w sytuacji, gdy do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku konieczne jest zezwolenie sądu, bieg terminu do złożenia oświadczenia ulega zawieszeniu na czas trwania postępowania o uzyskanie zezwolenia (dodany do art. 1015 k.c. § 1²).

W obrębie tej samej grupy należy wskazać nowelizację przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz niektórych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. W związku ze zmianami dotyczącymi uzyskiwania przez rodziców (opiekunów) osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych zezwolenia sądu na przyjęcie spadku wprost lub odrzucenie spadku, zmianie uległy art. 101 oraz 156 k.r.o. W obrębie Kodeksu postępowania cywilnego został dodany art. 640¹ k.p.c., a do art. 641 k.p.c. dodano § 3¹–3⁵.

7. W ostatniej grupie należy wskazać przepisy, które zostały znowelizowane ze względu na uregulowanie w polskim prawie fundacji rodzinnej. Fundacja ta nie została unormowana w przepisach ustawy z 6.04.1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2023 r. poz. 166), lecz w odrębnej ustawie z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 ze zm.). Mimo tytułu ustawy nie jest to podtyp fundacji uregulowanej w ustawie z 6.04.1984 r., gdyż służy osiągnięciu innych celów, a także została inaczej uregulowana (zwraca na to uwagę M. Bieniak, *Fundacja rodzinna – organizacja i funkcjonowanie*, „Palestra” 2023/3, s. 49). Zmiany w Kodeksie cywilnym zostały dokonane we wspomnianej ustawie z 26.01.2023 r. w jej art. 129 pkt 3–11. Najogólniej mówiąc, w przepisach dotyczących ustalania wartości substratu zachowku, w tym doliczania bądź niedoliczania do spadku, uwzględniono fundusz założycielski fundacji, świadczenie uzyskane od fundacji rodzinnej oraz mienie w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej (art. 993, 994¹ k.c.); określono sposób ustalania wartości funduszu założycielskiego oraz mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej (dodany § 3 do art. 995 k.c.). Uregulowano też kwestie związane z zaliczaniem otrzymanego świadczenia, a także kosztów zrealizowanego przez fundację obowiązku alimentacyjnego ciążyącego na spadkodawcy, na poczet należnego uprawnionemu zachowku (§ 2 dodany do art. 996 oraz § 2 dodany do art. 997 k.c.).

II. Uwagi szczegółowe oraz próba oceny dokonanych zmian

1. Niegodność dziedziczenia

8. W poprzednio obowiązującym stanie prawnym Kodeks cywilny przewidywał trzy przesłanki niegodności dziedziczenia (art. 928 § 1 pkt 1–3 k.c.). Nie ulegało wątpliwości, że ustawowe wyliczenie przesłanek niegodności ma charakter wyczerpujący. Ponadto przyjmowano, że nie jest dopuszczalne stosowanie instytucji niegodności dziedziczenia do stanów faktycznych niemieszczących się w dyspozycji art. 928 § 1 k.c. Jakkolwiek część doktryny dopuszczała orzekanie niegodności dziedziczenia przy stosowaniu art. 928 k.c. w drodze „ostrożnej analogii” (zob. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1985, s. 72 oraz